

JÓZEF DEUGOSZ

NOWE MOŻLIWOŚCI BADAŃ PROWENIENCYJNYCH STARYCH DRUKÓW

Opublikowanie katalogu starych druków XVII w., znajdujących się w zbiorach Ossolineum we Wrocławiu, nie tylko zakończyło ich opracowanie, lecz także stworzyło możliwości prowadzenia badań księgoznawczych¹. Można się o tym przekonać wertując zawartości drukowanego katalogu, który oprócz podstawowych opisów bibliograficznych zawiera cenne informacje, związane z opracowywanymi egzemplarzami. W imieniu teraźniejszych i przyszłych badaczy dziejów kultury staropolskiej składam podziękowanie dr. Wiesławowi Tyszkowskiemu, który nie tylko był inicjatorem opublikowania katalogu, lecz także dużym nakładem pracy doprowadził całą rzecz do racjonalnego zakończenia. Zrozumiałe, że druk katalogu był możliwy dzięki stanowisku dyrekcji Zakładu im. Ossolińskich, która docenia znaczenie wszechstronnego dokumentowania zbiorów.

Niewątpliwie zawartość drukowanego katalogu oprócz zarejestrowania różnych ciekawostek, na co zwracali uwagę dawniejsi badacze, jak Kazimierz Piekarski² czy Stanisław Lempicki, znający dobrze księgozbiór Ossolineum³ – współczesny katalog zawiera ogromną ilość informacji, m. in. uwzględnia stare druki, których opisów zabrakło w bibliografii Estreichera. Ważna jest także wielkość tego zbioru, co sprawiło, że wśród dedykacji związanych ze Stanisławem Lubomirskim (1583–1649) zabrakło tylko jednej książki⁴. Korzystając z drukowanego katalogu można stwierdzić, że jego zawartość jest zgodna z teoretycznymi ustaleniami Bronisława Kocowskiego, wybitnego badacza i znawcy starych druków⁵.

Badania proveniencyjne uzyskały podstawę teoretyczną dzięki rozprawie Ja-

¹ *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w. XVII*. Oprac. B. Górska i W. Tyszkowski. T. I-II; W. Tyszkowski. T. III-VIII. Indeksy: G. Roślak. Wrocław 1991–1997. Dalej cyt. DKSD.

² K. Piekarski: *Rękopiśmienne dedykacje autorские XVI w.* „Przegląd Biblioteczny” 1929 t. 173–190; „Szparagali” 1934 nr 1 s. 16–18.

³ S. Lempicki: *Wspomnienia ossolińskie*. Wrocław 1948 s. 180–181.

⁴ W. Miernikowicz: *Panegiryk godowy na wesele JWJMP Stanisława Konięcpolskiego i Jej M. Panny Krystyny Lubomirskiej...* Kraków 1619, ded. Annie z Ruszczy Lubomirskiej, cz. I S. Lubomirskiemu, cz. II Konięcpolskim.

⁵ B. Kocowski: *Zadania i metody badań proveniencyjnych starych druków*. „Przegląd Biblioteczny” 1951 z. 1–2 s. 71–84.

dwigi Bednarskiej o dziejach rodzimej ilustracji panegirycznej w XVII w.⁶ Autorka przedstawiła udaną i przekonującą systematykę panegiryków na magnackie, królewskie, dostojników duchownych, domów szlacheckich⁷. Dzięki nieocenionemu Karolowi Estreicherowi wiemy, że istniały także panegiryki na cześć znanych mieszczan. Nie możemy przy tym zapomnieć o panegirykach na cześć różnych uczonych, nie związanych z Akademią Krakowską, jak Akademia Zamoyska oraz gimnazja akademickie w Gdańsku i Toruniu. Bednarska pisząc o ilustrowanych panegirykach związanych z magnaterią uznaje Sapiechów za najbardziej uczczonych przez panegirystów. Dalsze miejsca w jej rozważaniach zajęli: Jerzy Ossoliński (1595–1650), Piotr Pac (1570–1642), Tomasz Zamoyski (1594–1638) – syn kanclerza Jana, Adam Kazanowski (zm. 1651), Wacław Leszczyński (zm. 1628), a nawet kasztelan Sebastian Walucki⁸, który nigdy nie był zaliczany do magnatów i wybitnych polityków szlacheckich.

Wydaje się, że zła jakość papieru oraz chęć uniknięcia dodatkowych kosztów sprawiły, że zabrakło ilustrowanych panegiryków na cześć Lubomirskich, w szczególności Stanisława Lubomirskiego (1583–1649), wojewody krakowskiego, jednego z najwybitniejszych magnatów z pierwszej połowy XVII w.⁹ Wszystkie utwory panegiryczne związane z tym Lubomirskim są ozdobione drzeworytami jego herbu. Niestety wśród ich wykonawców zabrakło wybitnych artystów.

Dedykacje można niewątpliwie uznać za świadectwo ważnych epizodów z życia duchowego magnata, bogatego szlachezca, duchownego, mieszczanina. Przykładem może być Stanisław Lubomirski (1583–1649), hrabia na Wiśniczu, wojewoda ruski i krakowski, właściciel ogromnego latyfundium, dzierżawca wielu dochodowych starostw, wybitny polityk pierwszej połowy XVII w. Dzięki drukowanemu katalogowi wiemy, że Lubomirski otrzymał pierwszą dedykację w 1609 r.¹⁰ Jej autorem był bernardyn Paweł Łęczycki (1572–1642), który wraz z innymi zakonnikami należał do orszaku Maryny Mniszchówny¹¹. Po zamordowaniu Dymitra Samozwańca Łęczycki był więziony w Moskwie razem z posłem polskim (1606–1608) i zajął się tłumaczeniem na język polski znanego dzieła Włocha Giovanniego Botera (1540–1617)¹². Całość składała się z pięciu części; część druga została przez tłumacza dedykowana Stanisławowi Lubomirskiemu, część pierwszą Łęczycki przypisał posłowi Mikołajowi Oleśnickiemu, żonatemu z Zofią Lubomirską; część trzecią Sebastianowi Lubomirskiemu, kasztelanowi wojnickiemu. Jest to przykład często praktykowany, że poszczególne części lub tomy jednego dzieła były przypisywane różnym osobom. Warto pamiętać, że

⁶ J. Bednarska: *Z dziejów polskiej ilustracji panegirycznej I poł. XVII w.* Katowice 1994 s. 9–22.

⁷ Bednarska, *op. cit.* s. 17–19.

⁸ Bednarska, *op. cit.* s. 19.

⁹ J. Długosz: *Mecenat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego*. Wrocław 1972.

¹⁰ DKSD nr 767.

¹¹ *Słownik polskich teologów katolickich*. Pod red. H. E. Wyczawskiego, T. II, Warszawa 1982 s. 566–567.

¹² PSB T. 18 s. 350–351.

książka Botera jest przez badaczy uznana za pierwszy podręcznik geografii powszechnej w języku polskim¹³.

Dwie następne dedykacje otrzymał Lubomirski od Juna Danieckiego i Macieja Woniejskiego, autorów panegiryków żałobnych dla uczczenia Joachima Lubomirskiego, zmarłego 6 lipca 1610 r. w obozie pod Smoleńskiem, gdzie obaj Lubomirscy brali udział w oblężeniu miasta. Daniecki był prawdopodobnie dworzaniem Joachima i podał informacje o uroczystym pożegnaniu nieboszczyka, którego zwłoki transportowano łodzią po Dnieprze¹⁴. Woniejski uczcił Joachima Lubomirskiego przy sposobności jego pogrzebu w Krakowie na początku stycznia 1611 r.¹⁵

W 1612 r. Hipolit Lirycki, franciszkanin starsządecki, przypisał Stanisławowi Lubomirskiemu książeczkę bractwa kościelnego ludzi świeckich istniejącego przy tym klasztorze i afiliowanego do arcybractwa w Asyżu¹⁶. Był to typowy przykład pozyskiwania nowego dobrodzieja, syna Sebastiana Lubomirskiego, długoletniego dzierżawcy dóbr i opiekuna klasztoru Klarysek w Starym Sączu¹⁷.

Niezmiernie ważny rok 1613 upamiętnił się czterema dedykacjami. Piotr Mucharski (1589–1666), magister sztuk wyzwolonych, później lekarz i profesor Akademii Krakowskiej, związany z Ostrogskimi, napisał panegiryk weselny, poświęcony Stanisławowi Lubomirskiemu, który 10 lutego 1613 r. zawarł małżeństwo z księżniczką Zofią z Ostrogskich¹⁸, późniejszą dziedziczką trzeciej części latyfundiów Ostrogskich¹⁹. Mucharski swój utwór ozdobił okazałymi herbami Lubomirskich i Ostrogskich i przypisał obojgu nowożeńcom. Trzema panegirykami uczczono zgon i pogrzeb Sebastiana Lubomirskiego (ok. 1546–1613), kasztelana wojnickiego, żupnika krakowskiego, twórcy potęgi majątkowej rodziny. Bartłomiej z Wrześni, bakałarz sztuk wyzwolonych, senior bursy i szkoły krakowskiej, przypisał swoje „poema” Stanisławowi Lubomirskiemu, jego żonie Zofii i matce Annie²⁰; Stanisław Ciosek, sądeczanin, student Akademii Krakowskiej, żałobne wiersze z okazji pogrzebu Sebastiana 4 sierpnia 1613 r. ofiarował Stanisławowi Lubomirskiemu, staroście sandomierskiemu²¹. Z tego samego powodu nieznany bliżej Grzegorz Czaradzki dedykacją dla Stanisława Lubomirskiego opatrzył swoje wiersze łacińsko-polskie²².

Od 1614 do 1617 r. Lubomirski był zajęty sprawami prywatnymi i majątkowymi. W 1618 r. na czele swoich prywatnych oddziałów, które wyruszyły z Pil-

¹³ PSB T. 18 s. 351.

¹⁴ DKSD nr 787.

¹⁵ DSKD nr 8044.

¹⁶ DKSD nr 3999.

¹⁷ J. D i u g o s z: *Latyfundia Lubomirskich w XVII w.* Opole 1997 s. 50–51.

¹⁸ DKSD nr 4682.

¹⁹ J. D i u g o s z: *Podział latyfundiów Ostrogskich w r. 1621.* „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 108 Historia XVI s. 2–15.

²⁰ DKSD nr 343.

²¹ DKSD nr 1198.

²² DKSD nr 1423. Prawdopodobnie unikat w zbiorach polskich.

zna, wziął udział razem z innymi magnatami w wyprawie wojennej przeciw wojskom tatarsko-tureckim. Z tej okazji Jan Francisciades, magister sztuk wyzwolonych i proboszcz dębicki, napisał *Pobudkę na ekspedycję wojenną*, przypisaną Stanisławowi Lubomirskiemu, którego nazwał „ductorem” wojska, mimo iż dowódcą tej wyprawy był Stanisław Żółkiewski²³.

Panegiryki z 1619 r. dokumentują dwa ważne wydarzenia w życiu Lubomirskiego; Wojciech Miernikowic, profesor wymowy Akademii Krakowskiej, zadedykował mu panegiryk napisany z okazji ślubu hetmana Stanisława Koniecpolskiego z Krystyną Lubomirską, młodszą siostrą Stanisława. Utwór ten w sposób niewyszukany wychwala dwie rodziny nowożeńców, Lubomirskiego nazywa swoim mecenasem²⁴. Ten sam autor napisał w 1619 r. panegiryk godowy na cześć Lubomirskich i Koniecpolskich, który zadedykował Annie z Branickich Lubomirskiej, matce panny młodej²⁵. W tym samym roku powstał żalobny utwór zawierający teksty epitafiów na cześć księcia Janusza Pawła Ostrońskiego, ostatniego z rodu, napisane przez 28 uczniów kolegium jezuickiego w Jarosławiu. Lektor Aleksander Łosiatyński zadedykował całość Stanisławowi Lubomirskiemu, który niebawem został spadkobiercą części latyfundium i opiekunem żeńskiej części rodu Ostrońskich²⁶.

Niewątpliwie można uznać, że zarówno zamążpójście siostry, jak i zgon Ostrońskiego przyczyniły się do powiększenia znaczenia rodu oraz utworzenia ogromnego latyfundium Lubomirskiego.

W końcu 1619 r. Jakub Śliwski, kantor tarnowski, przypisał Lubomirskiemu kazanie wygłoszone na pogrzebie Jakuba Wierzbickiego, ucznia kolegium jarosławskiego²⁷.

Echa wyprawy cecorskiej i śmierć hetmana Żółkiewskiego w 1620 r. znalazły się tylko w wierszowanym utworze *Pobudka zacnym synom Korony Polskiej do służby* Wojciecha Rakowskiego, kasztelana wiskiego, który zadedykował Stanisławowi Lubomirskiemu, pułkownikowi województwa krakowskiego i sandomierskiego²⁸. O tych tragicznych wydarzeniach nie wspominał franciszkanin Adrian Bratkowic, który w 1620 r. przypisał Lubomirskiemu traktat o trzech sakramentach, w oparciu o naukę Dunska Scota²⁹. Może przeszkodziła temu pobożna „materia” książki? Przed wyprawą chocimską 1621 r. otrzymał Lubomirski dedykację książeczki Andrzeja Gidzińskiego zawierającej tezy filozoficzne do publicznej dysputy w Akademii Krakowskiej³⁰.

Ważny okres miał miejsce w życiu Lubomirskiego jako głównodowodzącego w kampanii chocimskiej od 21 września 1621 r., a następnie regimentarza wojska

²³ DKSD nr 2709.

²⁴ DKSD nr 4494.

²⁵ Estr. T. 22 s. 365.

²⁶ DKSD nr 5482. Zob. też przy. 19.

²⁷ DKSD nr 6684.

²⁸ DKSD nr 5964.

²⁹ DKSD nr 779.

³⁰ DKSD nr 2182.

kwarcianego podczas pobytu hetmana Koniecpolskiego w niewoli tureckiej, dowódcy odpowiedzialnego za opłacenie wojsk zaciężnych, głównego spadkobiercy dóbr rodowych Ostrogskich jako męża najstarszej córki i uczestnika podziału tych dóbr rozpoczętego w 1621 r. W życiu prywatnym w 1622 r. utracił żonę Zofię, która osierociła pięcioro potomstwa. Ponadto rozpoczął rozbudowę rezydencji rodowej w Wiśniczu oraz budowę wotywniej fundacji kościoła i klasztoru karmelitów bosych i in.³¹ Udział w kampanii chocimskiej, zgon żony oraz fundacja klasztoru nie zostały dostrzeżone przez panegirystów.

W 1622 r. wspomniany kantor Jakub Śliwski napisał książeczkę o pobożnych kapłanach walczących o wiarę w Królestwie Polskim, zadedykował ją Lubomirskiemu³². Nie wspomniał jednak o zwycięstwie chocimskim Lubomirskiego nad niewiernymi. Ten sam autor w 1623 r., czcąc pamięć Aleksandra Ostrogskiego, wojewody wołyńskiego (zm. 1603), po raz pierwszy wspominał bitwę chocimską i udział w niej Lubomirskiego, uczczonego wcześniej przez papieża Grzegorza XV. Swój utwór Śliwski zadedykował Lubomirskiemu³³. Z tego wynika, że pierwszy panegiryk na cześć zwycięstwa chocimskiego powstał dopiero w 1623 r.

W 1624 r. Jan Innocenty Petrycy (zm. 1641), medyk i historiograf Akademii Krakowskiej, napisał łaciński utwór *Palestra oratoria* będący naśladownictwem mów Cycerona. Jedną z tych mów była poświęcona zwycięstwu moldawsko-chocimskiemu 1621 r. Całość została zadedykowana Stanisławowi Lubomirskiemu³⁴.

Przypuszczalnie z inspiracji karmelitów bosych drukarz koloński Jan Kinckius dedykował Lubomirskiemu łacińskie wydanie dzieł mistycznych św. Teresy od Jezusa, w opracowaniu M. Martineza. Czołobitne wyrazy Kinckiusa dla Lubomirskiego za jego zwycięstwo chocimskie stanowiły początek literatury traktującej o „antemurale” chrześcijaństwa³⁵.

Karmelita bosi Mikołaj Opacki napisał pochwałę doskonałości życia duchownego zawierającą mocne akcenty antyjezuickie, związane ze sporem karmelitów z jezuitami o dobra ziemskie³⁶. Utwór ten został przez autora w 1627 r. przypisany Lubomirskiemu, który z kilkoma magnatami był uważany za protektora Akademii i przeciwnika jezuitów. Warto pamiętać, iż Lubomirski uczęszczał do kolegium jezuickiego w Monachium³⁷. *Apologia* Opackiego wraz z dedykacją została przedrukowana w Rzymie (1628) i Douai (1630)³⁸.

Jak już wspomniano, udział Stanisława Lubomirskiego w kampanii chocimskiej 1621 r. nie został uczczony żadnym aktualnym panegirykiem. Dopiero

³¹ Długosz: *Mecenat kulturalny...*, s. 51–57.

³² DKSD nr 6688.

³³ DKSD nr 6687.

³⁴ DKSD nr 5405.

³⁵ DKSD nr 7387.

³⁶ DKSD nr 5018.

³⁷ DKSD nr 5019.

³⁸ DKSD nr 5020.

później w 1630 r. sam zainteresowany, będąc już wojewodą ruskim, przypomniał współczesnym swoje ogromne zasługi obrońcy chrześcijaństwa, kiedy jako regimentarz od 21 września 1621 r. w braku hetmanów był dowódcą wojsk Rzeczypospolitej. Okazją do tego było poświęcenie klasztoru Karmelitów Bosych w Wiśniczu, ufundowanego przez Lubomirskiego jako wotum za zwycięstwo chocimskie. W panegiryku wydanym w Krakowie dla upamiętnienia tego zwycięstwa i poświęcenia kościoła klasztornego, napisanym przez uczniów szkoły Nowodworskiego pod kierunkiem swego nauczyciela Jana Cynerskiego Rachta-mowicza, znalazły się słowa ogromnego uwielbienia dla Lubomirskiego, tak silnego jak rzeka Śreniawa czy raczej Wisła będąca jego znakiem herbowym. Według egzemplarza Ossolineum opisanego w katalogu starych druków³⁹ tytuł typowego panegiryku brzmi następująco: *Fluminis impetus Illustrissimo ac Magnifico Domino D. Stanislao Lubomirski, comiti in Wiśnicz, palatino Terrarum Russiae, Sandomiriensi, Scepusiensi, Białocerkiewiensi etc. Capitaneo. Dum primum, in templum (quod magnifice ad propugnaculum Visnicense erexit, et pie, ob. Repressam, Osmani Turcarum imperatoris ferocissimi, potentiam, Deo Salvatori vovit) sacratissimam Carmelitarum Discalceatorum familiam, solenni ritu, introduceret a nobili et studiosa iuventute scholarum Novodvors. perpetui honoris et observantiae ergo consecratus ac D. D. Cracoviae A. 1630.*

W 1634 r. karmelici boski przypisali swemu fundatorowi podręcznik studium zakonnego filozofii opartej na dziełach Tomasza z Akwinu i opracowanych w znanym dziele *Cursus Complutensis*⁴⁰.

Wspomniany wyżej Jan Innocenty Petrycy z pewnością należał do medyków, którzy ratowali kiepskie zdrowie Stanisława Lubomirskiego. M. in. w 1635 r. przypisał panu na Wiśniczu traktat o wodach leczniczych w Drużbaku i Łeckowej na Spiszu. W obszernej dedykacji Petrycy, oprócz wzmianek o chorobach, biblijnych scenach, leczeniu wodą, wspominał także o tragicznej wyprawie cecorskiej oraz objęciu po dwóch wielkich hetmanach regimentarstwa „i obumierającej prawie buławy, która wzięta jednak zaraz w rękach WMM Pana znalazła i żywot, i fortunę, a z ojczyzny strach zdjawszy, pokój miły dała, pokój i Koronie, i chrześcijaństwu, świętemu wiecznym poświęcony”⁴¹.

Rok 1635 w życiu i działalności Lubomirskiego upamiętnił się także 1 lipca uroczystą konsekracją kościoła klasztornego w Wiśniczu oraz przeniesieniem zwłok Zofii Lubomirskiej, żony Stanisława, zmarłej w 1622 r. Te epizody nie doczekały się swoich panegirystów. W listopadzie tego roku zmarła Anna Ostrog-ska, zwana księżną Jarosławską, teściowa Lubomirskiego. Jej pogrzeb odbył się w styczniu 1636 r., co zostało uczczone trzema panegirykami: jezuitów Wojciecha Czarnockiego⁴² i Marcina Hinczy⁴³ oraz uczniów kolegium jezuickiego w Ja-

³⁹ DKSD nr 1380. Zob. też B. J. W a n a t: *Zakon karmelitów bosych w Polsce 1605–1975*. Kraków 1979 s. 348–349.

⁴⁰ DKSD nr 218.

⁴¹ DKSD nr 5404.

⁴² DKSD nr 1440.

⁴³ DKSD nr 2587.

rosławiu⁴⁴. Te trzy utwory zostały przypisane: S. Lubomirskiemu, T. Zamoyskiemu i A. A. Chodkiewiczowej, krewnym i spadkobiercom.

W latach 1636–1638 zawarli małżeństwa córki i synowie Lubomirskiego: Konstancja z Franciszkiem Sędziwojem Czarnkowskim, Aleksander Michał z Heleną Ossolińską, Jerzy Sebastian z Konstancją Agatą Ligęzówną i Krystyna ze Stanisławem Albrechtem Radziwillem⁴⁵. Mimo iż były to znane wydarzenia, tylko ślub Aleksandra i Heleny w 1637 r. został uwieczniony skromnym panegyrykiem, który autor Adam Gębkowski przypisał Stanisławowi Lubomirskiemu⁴⁶.

Augustyn Wituński, bernardyn lubelski, przypisał Lubomirskiemu kazanie na pogrzebie Krzysztofa Wiesiołowskiego, marszałka wielkiego litewskiego, wygłoszone 26 maja 1637 r. w Horodnicy⁴⁷.

W związku ze zgonem i pogrzebem Anny z Branickich Lubomirskiej, matki Stanisława, ukazało się kilka mów żałobnych. Dominikanin Jacek Mijakowski wygłosił główne kazanie na pogrzebie, który odbył się 3 lutego 1639 r. w klasztorze krakowskim św. Trójcy, w kaplicy Lubomirskich. Autor przypisał to kazanie Stanisławowi Lubomirskiemu i całej rodzinie zmarłej liczącej 21 osób, co można uznać za przykład zbiorowej dedykacji⁴⁸. Także karmelita bosy Mikołaj Kmita wygłosił kazanie na egzekwacjach Anny Lubomirskiej w Wiśniczu w 1639 r. zadedykowane S. Lubomirskiemu i jego córce Krystynie⁴⁹. Razem z tym zostały wydrukowane dwa wcześniejsze kazania tegoż kaznodziei i pierwsze z nich wygłosił w 1636 r. podczas egzekwii Anny z Kostków Ostrogskiej, wojewodziny wołyńskiej, teściowej Stanisława Lubomirskiego; drugie wygłosił w 1635 r. podczas przeniesienia zwłok Zofii z Ostrogskich Lubomirskiej (zm. 1622) z kaplicy zamkowej w Wiśniczu do tamtejszego kościoła karmelitów bosych. Kaznodzieja tak mówił: „Dziś [31 maja 1635] przenosisz z zamkowego depozytu do nowo wystawionego kościoła ciało Zofii z Ostrogskich [...] matkę, z którą się jedne długo cieszyć i pieścić nie mogły; drugie ledwie jej co zaznały”. Zofia była żoną Lubomirskiego od 1613 do 1622 r. i urodziła pięcioro dzieci (3 synów i 2 córki), którym o. Kmita zadedykował swoje kazanie⁵⁰.

Kiedy Stanisław Lubomirski otrzymał w 1638 r. od króla nadanie urzędu wojewody krakowskiego, drukarz Jan Cezary upamiętnił to wydarzenie dedykacją dzieła Stanisława Orzechowskiego *Fidelis subditus*, wydanego w 1584 r., wznowionego w 1632 i 1639 r.⁵¹

Szymon Starowolski (1588–1656), kanonik krakowski, w 1640 r. przypisał

⁴⁴ DKSD nr 4609.

⁴⁵ W. D w o r z a c z e k: *Genealogia*, Warszawa 1959 tabl. 143.

⁴⁶ DKSD nr 2161.

⁴⁷ DKSD nr 7949.

⁴⁸ DKSD nr 4512.

⁴⁹ DKSD nr 3139.

⁵⁰ DKSD nr 3137.

⁵¹ DKSD nr 5130.

Stanisławowi Lubomirskiemu swoje kazanie łacińskie na święto Matki Boskiej Szkaplerznej 16 lipca⁵². Ten sam utwór został w 1646 r. wydany w Rzymie⁵³.

Wiadomo, że Stanisław Lubomirski był protektorem Akademii Krakowskiej i przeciwnikiem jezuitów⁵⁴, którzy bezskutecznie starali się o podniesienie poziomu nauczania oraz przestrzegania dyscypliny wśród studentów i uczniów. Jako opiekun Akademii a zarazem wojewoda krakowski otrzymał w 1641 r. od studenta Jana Krzysztofa Fałęckiego dedykację jego tez do publicznej dysputy, która prawdopodobnie nie doszła do skutku.

Szlachcic Aleksander Obodziński, wielbiciel złotej wolności, przypisał w 1641 r. Lubomirskiemu i jego synom swoją broszurę pełną demagogicznych wywodów o starożytności monarchii polskiej opartej na wolności „zacznych obywateli” oraz „dzielności i odwadze zasłużonego rycerstwa”⁵⁵. Ten sam utwór przedrukowany w 1643 r. Obodziński zadedykował Jerzemu i Aleksandrowi Lubomirskim⁵⁶.

Kasjan Sakowicz (zm. 1647), duchowny unicki i konwertyta katolicki, przypisał w 1642 r. Stanisławowi Lubomirskiemu swój traktat zwalczający błędy cerkwi prawosławnej⁵⁷. Ten sam autor ofiarował w 1644 r. wojewodzie krakowskiemu swój traktat w obronie kalendarza gregoriańskiego⁵⁸.

Dominikanin krakowski Jacek Mijakowski, autor kazania na święto Doktora Anielskiego w 1643 r., przypisał ten barokowy utwór Stanisławowi Lubomirskiemu⁵⁹.

Krzysztof Schedel, drukarz krakowski, w 1644 r. przypisał Stanisławowi Lubomirskiemu trzecie pośmiertne wydanie książki Anzelma Gostomskiego o gospodarstwie ziemiańskim⁶⁰. Było to jedno z nielicznych dzieł z zakresu m. in. ekonomiki rolnej.

Student lub kleryk Jan Rudzki zadedykował Stanisławowi Lubomirskiemu swój utwór okolicznościowy napisany z okazji Wielkanocy 1644 r.⁶¹

Kiedy 1 października 1646 r. odprawiono uroczystości pogrzebowe Konstancji z Lubomirskich Czarnkowskiej, kazanie żałobne oparte na motywie płynącej rzeki, co było aluzją do herbu Śreniawa, wygłosił Wojciech Piłgowski, proboszcz poznański, który ten żałobny utwór dedykował Stanisławowi Lubomirskiemu⁶².

Paweł Załuski, magister sztuk wyzwolonych i profesor Akademii Krakowskiej, przypisał Lubomirskiemu swój utwór napisany z okazji pogrzebu króla

⁵² DKSD nr 7016.

⁵³ DKSD nr 7017.

⁵⁴ DKSD nr 1946.

⁵⁵ DKSD nr 4889.

⁵⁶ DKSD nr 4890.

⁵⁷ DKSD nr 6342.

⁵⁸ DKSD nr 6345.

⁵⁹ DKSD nr 4510.

⁶⁰ DKSD nr 1840.

⁶¹ DKSD nr 6242.

⁶² DKSD nr 5490.

Władysława IV w Krakowie w styczniu 1649 r.⁶³ Była to ostatnia dedykacja Stanisławowi Lubomirskiemu, ofiarowana mu za życia.

Przy różnych okazjach podawano informacje o tym, że znany tłumacz i radea cesarski Franciszek Mesgnien (1623–1698) przypisał Stanisławowi Lubomirskiemu podręcznik języka włoskiego, wydany w Gdańsku w 1649 r. Dedykacja dotyczy Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, syna Jerzego i wnuka wojewody Stanisława, gdyż autor napisał wyraźnie: „*D. Stanislao Lubomirski, D. Georgii Comitiss in Wiśnicz Lubomirski filio*”⁶⁴. Warto pamiętać, że obdarowany dedykacją był wtedy 7-letnim chłopcem i autor prawdopodobnie był jego nauczycielem.

Katalog starych druków XVII w. Biblioteki Ossolineum (T. I–VIII) umożliwia także dotarcie do dzieł, które należały do wybitnych osobistości lub zostały podarowane kościołom, klasztorom i prywatnym osobom. Pozostając w kręgu Stanisława Lubomirskiego dowiadujemy się, że w księgozbiorze Ossolineum znajdują się egzemplarze, które zostały podarowane przez wojewodę fundatora klasztorowi Karmelitów Bosych w Wiśniczu: J. Clichtona „złota” książeczka o życiu i obyczajach kapłanów drukowana w Krakowie (1608) nakładem biskupa Marcina Szyszkowskiego⁶⁵; karmelity Jana od Jezusa i Marii dwie książki dla jego współbraci zakonnych⁶⁶; K. Pawłowskiego opis dysputy karmelitów bosych z arianinem Statorusem drukowany w Krakowie (1621) dedykowany Janowi Tęczyskiemu⁶⁷; oraz dzieła Teresy od Jezusa drukowane w Kolonii w 1626–1627⁶⁸.

Wszystkie egzemplarze posiadają ozdobne oprawy z herbami fundatora i zakonu karmelitów bosych. Jak wynika z dawniejszych badań, znajdowały się wśród 300 vol. podarowanych klasztorowi przez Lubomirskiego w 1630 r.⁶⁹ Żaden z tych egzemplarzy nie należał do rodowego księgozbioru Lubomirskich⁷⁰.

Dzięki wspomnianemu katalogowi udało się odnaleźć 45 dzieł, w większości panegiryków, ofiarowanych Stanisławowi Lubomirskiemu oraz proveniencję 5 książek podarowanych przez niego do biblioteki klasztoru Karmelitów Bosych w Wiśniczu. Drukowany katalog ewidencjonuje ponad 120 pozycji bibliograficznych związanych z innymi członkami rodu Lubomirskich od XVI do XVIII w.

⁶³ DKSD nr 8141.

⁶⁴ DKSD nr 4444.

⁶⁵ DKSD nr 1208.

⁶⁶ Druk. 1614 i 1623. DKSD nr 2876, 2846.

⁶⁷ DKSD nr 5380.

⁶⁸ DKSD nr 7387. Zob. też przyp. 35.

⁶⁹ W a n u t, *op. cit.* s. 349.

⁷⁰ J. D ł u g o s z: *Księgozbiór A. M. Lubomirskiego w 1678 r.* „Ze skarbca kultury” Z. 23: 1972 s. 7–52.